

Vastaus kirjalliseen kysymykseen KKV 246/2025 vp

Vastaus kirjalliseen kysymykseen EU:n kriittisten raaka-aineiden asetuksen toimeenpanon seuraamuksista kansalliselle luonnonsuojelulle

Eduskunnan puhemiehelle

Eduskunnan työjärjestyksen 27 §:ssä mainitussa tarkoituksessa Te, Arvoisa puhemies, olette toimittanut asianomaisen ministerin vastattavaksi kansanedustaja Pia Lohikoski /vas näin kuuluvan kirjallisen kysymyksen KKV 246/2025 vp:

Millaisin keinoin ja kriteerein valtioneuvosto pitää huolen siitä, että strategisen aseman saaneita kaivoshankkeita ei toteuteta, mikäli niillä heikennetään ympäristönsuojelun tilaa ja aikooko valtioneuvosto käyttää kansallista toimivaltaansa rajatakseen Viiankiaavan kaltaiset, luontoarvoiltaan korvaamattomat alueet kriittisten raaka-aineiden asetuksessa tarkoitetun strategisesti tärkeän kaivannaistoiminnan ulkopuolelle?

Vastauksena kysymykseen esitän seuraavaa:

EUn kriittisten raaka-aineiden paketin tavoitteena on vahvistaa raaka-aineiden arvoketjuja Euroopassa, monipuolistaa tuontia strategisten riippuvuuksien vähentämiseksi, parantaa kriittisiin raaka-aineisiin liittyvää seurantaa ja vähentää niihin liittyviä toimitusriskejä sekä varmistaa näiden raaka-aineiden vapaa liikkuvuus sisämarkkinoilla ja ympäristönsuojelun korkea taso kiertotaloutta ja vastuullisuutta edistämällä.

CRMA-asetuksessa määritellään kriittiset ja strategiset raaka-aineet. Asetukseen sisältyy myös mm. strategiseksi nimettyjä hankkeita koskevaa erityissääntelyä. Komissio päättää strategisen aseman myöntämisestä. Strategiseksi hankkeeksi tunnistettavan hankkeen tulee muun muassa edistää merkittävästi strategisten raaka-aineiden toimivarmuutta unionissa. Lisäksi sen tulee muun muassa olla teknisesti toteutettavissa kohtuullisessa ajassa, sen odotetun tuotantomäärän tulisi olla arvioitavissa riittävällä varmuudella ja sen tulisi olla toteutettavissa kestävästi.

CRMA-asetuksen velvoitteiden täyttämiseksi Suomessa on tehty säädösmuutoksia ympäristöministeriön toimialalla. Lainsäädäntöön on lisätty säännökset kansallisesta kriittisten raaka-aineiden hankkeiden yhteyspisteestä sekä strategisten hankkeiden määräaikojen seurannasta ja pidentämisestä. Lisäksi lakiin on lisätty säännökset kriittisten raaka-aineiden asetuksessa tarkoitettujen strategisten hankkeiden etusijasta ympäristönsuojelulain ja vesilain mukaisissa lupamenettelyissä. Tämä tarkoittaa, että nämä asiat tulee käsitellä kiireellisesti ja asetuksen määräaikojen puitteissa.

Säännöksillä ei sen sijaan ole muutettu lupien myöntämisedellytyksiä, vaan lupaharkinnassa sovelletaan normaalisti mm. ympäristönsuojelulakia, luonnonsuojelulakia ja vesilakia kuten kaikissa muissakin lupamenettelyissä.

Strategisen hankkeen asema ei siten tarkoita, että hanke voisi saada lupaa, kuten ympäristölupaa, vesilupaa, kaivoslupaa tai poikkeusta luonnonsuojelulain säännöksistä lievemmin lupaedlytyksin kuin muut hankkeet. Kaikessa lupaharkinnassa on noudatettava voimassa olevaa lainsäädäntöä, vaikkakin lyhyemmin määräajoin. Strategisten hankkeiden sallittavuus perustuu kansalliseen lainsäädäntöömme, ja lupaviranomaiset määrittävät voimassa olevan lainsäädännön mukaisesti. Valtioneuvostolla ei ole toimivaltaa lupaedlytysten täyttymisen harkinnassa.

Komissio määritteli CRMA-asetuksen perusteella Suomessa 25.3.2025 strategiseksi kriittisten mineraalien hankkeeksi kuusi hanketta, joista yksi on kaivoshanke (Sakatti Mining Oy, Sodankylä), yksi kaivoshankkeen laajennus (TerraFame, Sotkamo), yksi kaivos- ja jalostushanke (Keli-ber, Kokkola), kaksi jalostushanketta (Hycamite, Kokkola ja Jervois, Kokkola) sekä yksi kierrätys- ja jalostushanke (Fortum, Harjavalta). Kaikissa strategisissa hankkeissa suunnitellaan tuotettavan strategiseksi luokiteltuja raaka-aineita, joiden saatavuus on merkittävässä roolissa muun muassa digiteknologioissa, puolustusteollisuudessa sekä puhtaan siirtymän teknologioiden tuotannossa.

Asetuksen mukaan jäsenvaltiolla on komissiolle tehtyjen hakemusten käsittelyn aikana oikeus vastustaa aseman myöntämistä sen alueella sijaitseville hankkeille ja siten estää aseman myöntäminen. Suomessa vastustamisoikeutta käyttää valtioneuvoston yleisistunto ja se päätti 23.1.2025 olla käyttämättä kansallista vastustamisoikeutta hakemuksista.

Strategisista hankkeista Sakatin monimetallikaivos sijoittuu Viiankiaavan Natura 2000 -alueen länsilaidalle ja osittain Viiankiaavan soidensuojelualueelle, joka on perustettu vuonna 1988 lailla (851/1988). Esiintymät sijoittuvat suon alle 250-1200 metrin syvyyteen. Tuotantoalue sijoittuisi Kuusivaaraan suon ulkopuolelle ja esiintymään tehtäisiin maanalainen vinotunneli.

Suunniteltu monimetallikaivos tuottaisi kriittisiä raaka-aineita: päätuotteena kuparia ja nikkeliä ja sivutuotteena platinaa ja kobolttia (lisäksi palladiumia, kultaa ja hopeaa). Esiintymä on geologisesti erityinen korkeiden metallipitoisuuksiensa ja monipuolisen metalliyhdistelmänsä vuoksi. Kaivoshankkeen toteuttaminen vaatii hankemaakuntakaavan hyväksymisen (toimivaltainen Lapin maakuntaliitto), yleis- ja asemakaavan hyväksymisen (toimivaltainen Sodankylän kunta), kaivosluvan (toimivaltainen TUKES), ympäristöluvan (toimivaltainen aluehallintovirasto, vuoden vaihteesta alkaen lupa- ja valvontavirasto).

Hankkeen ympäristövaikutusten arviointi (YVA) on tehty ja siitä on annettu perusteltu päätelmä 16.8.2023. Natura 2000 -arviointia on täydennetty kahteen kertaan, jälkimmäisen yhteydessä lievennystoimena toiminnanharjoittaja on luopunut lähelle maanpintaa sijoittuvan malmion hyödyn-

tämisestä. Satelliittiesiintymän louhimatta jättäminen pienentää moniin suojeluperusteisiin kohdistuvia vesitaloudellisia vaikutuksia. Lapin ELYn Natura-lausunnossa 9.7.2025 on todettu, että kaivos heikentäisi merkittävästi 12 Natura-alueen suojeluperustetta: luontotyypeistä pikkujotet ja purot, vaihettumissuot ja rantasuot, lähteet ja lähdesuot, letot, aapasuot ja puustoiset suot sekä lajeista isonuijasammal, lapinleinikki, kiiltosirppisammal, lapinsirppisammal, jänkäkurppa ja mustaviklo. Metsähallituksen Natura-lausunnossa 27.8.2025 todetaan, että heidän näkemyksensä mukaan kaivoshanke heikentäisi merkittävästi 11 Natura-alueen seitsemää suojeluperusteluontotyyppiä eli edellä mainittujen lisäksi humuspitoiset järvet ja lammet ja kasveista isonuijasammal, kiiltosirppisammal, lapinsirppisammal ja lapinleinikki.

Merkittävä heikennys kohdistuisi arvioinnin perusteella vain alle kahteen prosenttiin koko Viiankiaavan Natura-aluetta. Metsähallitus lausunnossaan toteaa, että Natura-arvioinnissa on puutteellisesti arvioitu sitä, miten louhinnan aiheuttaman tärsähtely vaikuttaa lähellä maanpintaa sijaitsevan kallioerän vedenjohtavuuteen ja sitä kautta pohjaveden purkautumiseen alueen suojeluperusteena oleville suoluontotyypeille.

Natura-vaikutusten arvioinnin ja Lapin ELYn lausunnon perusteella on selvää, että kaivoshanketta koskevaa vaihemaakuntakaavaa ei voida hyväksyä ilman, että valtioneuvosto myöntää poikkeuksen Natura 2000 -verkoston suojelusta luonnonsuojelulain 39 §:n mukaisesti. Tämä päätösharkinta on ainoa, missä valtioneuvostolla on toimivaltaa Sakatin kaivoshankkeen osalta. Asia tulee valtioneuvoston päätettäväksi, mikäli maakuntaliitto tekee sitä koskevan hakemuksen.

CRMA-asetuksen 10 artikla 2 kohdan mukaan luontodirektiivin Natura-verkoston suojelua koskevan 6 artiklan 4 kohdan velvoitteiden osalta unionissa toteutettavien strategisten hankkeiden katsotaan olevan yleisen edun mukaisia tai palvelevan kansanterveyttä ja yleistä turvallisuutta ja niiden voidaan katsoa olevan erittäin tärkeän yleisen edun mukaisia sillä edellytyksellä, että kaikki mainituissa unionin säädöksissä säädetty edellytykset täyttyvät.

Säännöksellä tarkoitetaan, että Suomessa luonnonsuojelulain mainitun säännöksen nojalla valtioneuvosto voi katsoa, että hankkeen luonne täyttää erittäin tärkeän yleisen edun määritelmän, kun hanke on komission päätöksellä määritetty strategiseksi kriittisten mineraalien hankkeeksi. Tämän lisäksi valtioneuvoston poikkeuspäätöstä hakevan hakijan on kuitenkin voitava osoittaa, että hanke on toteutettava pakottavasta syystä ja että hankkeelle ei ole olemassa vaihtoehtoa. Koska Viiankiaavalla heikentyisi merkittävästi ensisijaisesti suojeltava luontotyyppi (aapasuo), on hankkeen liittyttävä ihmisten terveyteen, yleiseen turvallisuuteen tai ympäristölle muualla koituviin ensisijaisen tärkeisiin suotuisiin vaikutuksiin. Myös muuhun erittäin tärkeän yleisen edun kannalta pakottavaan syyhyn liittyvä hanke mahdollistaa myönteisen päätöksen, mutta siitä on saatava komission lausunto. Koska komissio on jo päätöksellään tosiasiaa ilmoittanut pitävänsä strategisia hankkeita erittäin tärkeän yleisen edun mukaisina, kyseinen lausunto todennäköisesti olisi myönteinen.

Mikäli valtioneuvosto katsoisi olevan oikeudelliset edellytykset sallia poikkeus Natura 2000 -alueen heikentämiskiellosta, valtioneuvoston olisi samassa yhteydessä LSL 39 §:n 5 momentin nojalla määrättävä Natura 2000 -verkoston yhtenäisyydelle tai luonnonarvoille aiheutuvien heikennysten korvaamiseksi tarvittavista toimenpiteistä. Mikäli Lapin liitto tekisi hakemuksen Natura -poikkeuksen myöntämisestä, ympäristöministeriö valmistelisi asian valtioneuvostolle. Ministeriö pyytäisi ennen valtioneuvostokäsittelyä luonnonsuojeluviranomaisena toimivalta Lapin elinkeino-, liikenne- ja ympäristökeskukselta (1.1.2026 jälkeen Lupa- ja valvontavirastolta) näkemyksen siitä, ovatko Natura-arvoille aiheutuvien haittojen korvaamiseksi esitetyt toimenpiteet eli kompensatiot riittäviä siltä varalta, että valtioneuvosto päätyisi myönteiseen ratkaisuun. Valtioneuvosto ei voi myöntää poikkeusta ilman, että määrää samalla riittävästä korvattavista toimista.

Koska Natura -suojelusta poikkeamista koskeva hakemus ei ole vielä valtioneuvostossa vireillä, ei ole mahdollista ennakoida, mikä ratkaisu olisi.

Viiankiaapa on perustettu luonnonsuojelualueeksi lailla eräiden valtion omistamien alueiden muodostamisesta soidensuojelualueiksi (851/1988). Maakuntakaavaa ja sen jälkeen yleiskaavaa ja asemakaavaa ei voida hyväksyä ennen kuin Viiankiaavan soidensuojelualuetta koskevat rauhoitussäännökset on muutettu siten, että kaivoksen sijoittaminen suojelualueen sisälle on sallittua, koska kaava olisi muuten lainvastainen. Valtioneuvostolla on toimivalta tehdä hallituksen esitys soidensuojelulain muuttamisesta, mutta päätöksen lain muuttamisesta tekisi eduskunta.

Helsingissä 3.9.2025

Ympäristö- ja ilmastoministeri Sari Multala

VN/25029/2025-YM-2

Seuraavat henkilöt ovat allekirjoittaneet tämän asiakirjan sähköisesti /

Följande personer har undertecknat denna handling elektroniskt /

This document has been signed electronically by the following persons: